

ІНТЕРАКТИВНІ МЕТОДИ НАВЧАННЯ В СИСТЕМІ ПРОФЕСІЙНОЇ ПІДГОТОВКИ ДИПЛОМАТІВ

INTERACTIVE TEACHING METHODS IN THE SYSTEM OF PROFESSIONAL TRAINING OF DIPLOMATS

У статті визначено ефективність використання інтерактивних методів навчання у процесі професійної підготовки майбутніх дипломатів.

У підготовці майбутніх дипломатів і фахівців-міжнародників до роботи за кордоном необхідно приділяти особливу увагу їхньому творчому розвитку, умінню знаходити найраціональніші конструктивні, технологічні, організаційні та економічні рішення, а також добре орієнтуватися у відборі наукової інформації та вирішувати різноманітні принципово нові завдання. Це зумовлює нове бачення цілей професійної підготовки майбутніх дипломатів, зміну її статусу, посилення ролі інноваційних методів у системі професійної освіти.

Аналіз проблеми формування готовності майбутніх дипломатів до професійної діяльності показав необхідність застосування інтерактивних технологій та активних методів навчання у процесі підготовки, зокрема: метод проблемного навчання, ділові та рольові ігри, тренінги тощо, які сприяють виробленню позитивної мотивації на майбутню професійну діяльність, розширенню пізнавального інтересу до оволодіння обраною професією, підвищенню активності, усвідомленню своїх життєвих і професійних орієнтирів і реальних шляхів їх досягнення. Інтерактивні методи навчання сприяють розвитку здібностей майбутніх дипломатів до самонавчання і самовдосконалення у професійній сфері, дають їм змогу розвивати необхідні їм у майбутньому професійні якості, такі як: здатність працювати в команді, проявляти ініціативу, брати на себе відповідальність за рішення, визначати проблеми, ставити завдання і шукати шляхи їх вирішення, розвивати вміння аналізувати нові ситуації і вносити на їх основі корективи в практику.

З'ясовано, що широке запровадження інтерактивних технологій та активних методів у процесі професійного навчання майбутніх дипломатів, зокрема під час професійно-тематичної практики і стажування в МЗС України, сприяє підвищенню його ефективності, а відповідно, і рівня кваліфікації та професіоналізму працівників-дипломатичної служби. Однак слід враховувати, що форми й методи навчання визначаються безпосередньо викладачем, що обирає форми, методи і структуру навчання, які здатні забезпечити високу його ефективність і результативність.

Ключові слова: активне навчання, інтерактивні методи навчання, майбутній дипломат, професійна підготовка.

The article identifies the effectiveness of the use of interactive teaching methods in the training of future diplomats.

When preparing future diplomats and international specialists to work abroad, it is necessary to focus on their creative development, the ability to find the most rational design, technological, organizational and economic solutions, as well as well-versed in the selection of scientific information and solve various, fundamentally new problems. This leads to a new vision of the goals of professional training of future diplomats, changing its status, strengthening the role of innovative methods in the system of vocational education.

Analysis of the problem of formation of readiness of future diplomats for professional activity showed the need to use interactive technologies and active teaching methods in the training process, in particular: problem-based learning, business, role-playing games, trainings, etc., which contribute to positive motivation for future professional activity to master the chosen profession, increase activity, awareness of their life and professional goals and real ways to achieve them. Interactive teaching methods promote the development of future diplomats' abilities for self-study and self-improvement in the professional sphere, allow them to develop the professional qualities they need in the future, such as: ability to work in a team, show initiative, take responsibility for decisions, identify problems, set tasks and look for ways to solve them, develop the ability to analyze new situations and make adjustments to their practice.

It was found that the widespread introduction of interactive technologies and active methods in the process of professional training of future diplomats, in particular during professional and internships at the Ministry of Foreign Affairs of Ukraine, helps to increase its efficiency and, consequently, the level of qualification and professionalism. However, it should be borne in mind that the forms and methods of teaching are determined directly by the teacher, who chooses the forms, methods and structure of teaching, which are able to ensure its high efficiency and effectiveness.

Key words: active learning, interactive teaching methods, future diplomat, professional training.

УДК 378.096(477.83)
DOI <https://doi.org/10.32843/2663-6085/2021/40.27>

Балануца О.О.,
канд. екон. наук,
Надзвичайний
і Повноважний Посол України
в Кувейті

Постановка проблеми у загальному вигляді та її зв'язок з важливими науковими чи практичними завданнями. Впровадження інноваційних методів навчання – один із найважливіших напрямів вдосконалення підготовки студентів в сучасному закладі вищої освіти. Вони слугують підвищенню ефективності освіти, допомагають економити час для набуття професійного досвіду, дають

можливість моделювати самостійну професійну діяльність, розвивати творчий потенціал майбутніх фахівців, формувати їхні професійні компетенції. Для підготовки дипломатів це має принципове значення, оскільки професійна компетентність дипломатів визначається здатністю до вияву творчої активності від задуму, ідеї, плану до конкретного їх втілення у життя. Важливою умовою творчості є

сприйняття нових ідей, здатності знаходити і порушувати проблеми, незалежність суджень і водночас уміння поступатися у наукових дискусіях.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Інноваційні технології навчання досліджували В. Беспалько, І. Дичківська, Т. Рудницька, Г. Селевко, О. Падалка та інші науковці. Питання розробки, впровадження і використання ігрових форм навчання в професійній підготовці висвітлені у працях Н. Андрущенко, Л. Дудко, І. Носаченко, В. Петрук, І. Тяллевої, О. Штепи та інших вчених. Однак питання використання інтерактивних методів навчання у процесі професійної підготовки майбутніх дипломатів не набуло широкого висвітлення в наукових дослідженнях.

Виділення не вирішених раніше частин загальної проблеми. У підготовці майбутніх дипломатів і фахівців-міжнародників до роботи за кордоном необхідно приділяти особливу увагу їхньому творчому розвитку, умінню знаходити найраціональніші конструктивні, технологічні, організаційні та економічні рішення, а також добре орієнтуватися у відборі наукової інформації та вирішувати різноманітні принципово нові завдання [9, с. 23]. Це зумовлює нове бачення цілей професійної підготовки майбутніх дипломатів, зміну її статусу, посилення ролі інноваційних методів у системі професійної освіти.

Мета статті полягає у визначенні ефективності використання інтерактивних методів навчання у процесі професійної підготовки майбутніх дипломатів.

Виклад основного матеріалу дослідження. Сучасні підходи до організації освітнього процесу у закладі вищої освіти закономірно орієнтують викладача на використання методів активного навчання або «інтерактивних методів навчання».

Заслугує на увагу робота Міжнародної асоціації інноваційних методів навчання «WACRA», яка у 1984 р. об'єднала вчених понад 40 країн світу з метою надання можливості обмінюватись інформацією і досвідом досліджень та застосування методів активного навчання у навчальних процесах шкіл, закладів вищої освіти тощо [5, с. 63].

Активне навчання є такою організацією та веденням освітнього процесу, яке спрямовано на всебічну активізацію навчально-пізнавальної діяльності студентів за допомогою широкого, комплексного, використання як педагогічних (дидактичних), так і організаційно-управлінських засобів [6, с. 17].

Як стверджує В. Євтушевський, активне навчання знаменує собою перехід від переважно регламентуючих, алгоритмізованих, програмованих форм і методів організації дидактичного процесу до розвиваючих, проблемних, дослідницьких, пошукових, що забезпечує народження пізнавальних мотивів та інтересів, умов для творчості в навчанні [7, с. 14].

У розумінні інтерактивності, зауважує Ю. Гавронська, необхідно враховувати не лише міжсуб'єкту взаємодію (соціальний компонент

освітнього середовища), але і взаємодію суб'єкта навчання з іншими її компонентами (ціннісно-цільовим, інформаційно-знаннєвим, експериментально-практичним, технологічним, результативним) [3, с. 102]. Це дає змогу визначити інтерактивність в навчанні як характеристику безпосередньої або опосередкованої засобами навчання взаємодії суб'єкта процесу навчання з освітнім середовищем.

Навчання з використанням інтерактивних освітніх технологій передбачає відмінну від звичної логіки освітнього процесу: не від теорії до практики, а від формування нового досвіду до його теоретичного осмислення через застосування на практиці [4, с. 2].

Однією з найслабших сторін професійного навчання майбутніх дипломатів В. Ціватий вважає застосування класно-урочної системи, що зорієнтована на усереднення змісту і термінів навчання і не дає змоги врахувати наявні знання та вміння майбутніх дипломатів, їх життєвий досвід, здібності до навчання: «У професійній діяльності особливе місце займає мотивація, система пізнавальних потреб, ставлення до одержуваної інформації. Зрозуміло, що традиційні форми навчання, зокрема, лекція, яка все ще залишається найпоширенішою формою навчання, не відповідають зазначеним вимогам» [9, с. 23].

Вирішити цю проблему певною мірою дає змогу впровадження сучасних інтерактивних технологій та активних методів навчання. Застосування цих технологій сприяє поліпшенню якості навчання, скороченню його термінів, підвищенню професійної адаптації та конкурентноспроможності здобувачів на ринку праці.

З метою вдосконалення та активізації освітнього процесу під час підготовки майбутніх дипломатів поширеним має стати широке впровадження в навчальний процес активних методів навчання, які охоплюють усі види аудиторних і позааудиторних занять, орієнтовані на особистість, на її активну участь у саморозвитку, отримання якісних знань, професійних умінь, розвиток світогляду, творчий підхід до вирішення конкретних проблем. Високим рівнем активності слухачів характеризуються проблемні, творчі, дослідницькі, ігрові технології. Від традиційних вони відрізняються не лише методикою викладання, а й високою ефективністю освітнього процесу, оскільки дають змогу розвивати у майбутніх дипломатів спеціальні навички (здатність до соціальної інтеграції та компромісів, вміння приймати самостійні рішення, вирішувати конфлікти тощо), підвищувати мотивацію та самосвідомість майбутніх дипломатів, закріплювати теоретичні знання на практиці.

До активних методів навчання можна віднести проблемне навчання. Суть проблемного навчання полягає в моделюванні навчально-професійних

ситуацій (як правило, на реальному матеріалі навчальних дисциплін, що вивчаються, і професійної діяльності). Здобувачів ставлять в умови «першовідкривачів», «дослідників». Мета – знаходження оптимального вирішення ситуації. Цей процес має включати багатоступеневі логічні операції, а в разі потреби – розрахункові й експериментальні роботи [9, с. 22].

Проблемні ситуації розроблені таким чином, щоб здобувачі:

- опинилися в умовах необхідності практичного використання набутих знань і вмінь;

- мали змогу з'ясувати суперечності між теоретично можливим шляхом вирішення завдання і його практичною нездійсненністю чи недоцільністю;

- змушені були вибирати правильне рішення з кількох запропонованих;

- усвідомили, що наявних у них знань і вмінь недостатньо для виконання поставленого завдання.

Проблемний спосіб навчання передбачає такі етапи подання інформації:

- підготовка проблеми і розкриття основних суперечностей, що виникають у процесі її вирішення;

- формування гіпотез, їх обговорення, наведення теоретичних міркувань і експериментально одержаних даних на їх підтвердження чи спростування;

- знаходження правильної гіпотези, обґрунтування її за допомогою теоретичних аргументів або експериментальних даних.

Проблемний спосіб навчання доцільно використовувати для розгляду базових питань навчальної програми [9, с. 23].

Серед різноманіття інтерактивних технологій (методів) пропонуємо більш докладно зупинитися на ігрових методах навчання. Ефективність ігрових методів базується на інтенсивності передачі інформації, можливості розвитку самостійності, оволодінні навичками застосування професійних знань і вмінь.

Зауважимо, що навчальні ігри інтенсивно розробляються і використовуються в освітньому процесі за кордоном, особливо у США, Великій Британії, Франції, що підтверджується світовою історією розвитку вищої школи. У 70-ті рр. ХХ ст. були створені великі об'єднання, які досліджували імітаційне моделювання, зокрема і у його педагогічному аспекті: Північноамериканська асоціація імітаційного моделювання та ігор (North American Simulation and Gaming Association – NASAGA) і Міжнародна асоціація імітаційного моделювання (International Simulation and Gaming Association – ISAGA). На конференціях, семінарах цих Асоціацій було визначено важливість використання ігор у навчальному процесі, особливо під час повторення та закріплення матеріалу, для посилення мотивації з використанням елементів змагання і суперництва; можливості врахування індивідуальних особливостей тих, хто навчається, завдяки розподілу ролей; інтеграцію та спільне викорис-

тання знань, умінь та навичок з різних галузей в умовах значного емоційного залучення до рольової діяльності [11, с. 22–33].

Особливої уваги заслуговує метод «ділової гри». Ділова гра є одним із засобів формування професійних якостей. Метод ділової гри як метод навчання полягає в навчальному моделюванні ситуації, з якою майбутні дипломати зустрінуться в своїй професійній діяльності, щоб на моделях, а не на реальних об'єктах навчати майбутніх фахівців виконувати відповідні професійні функції. У процесі гри здобувачі виконують дії, близькі до тих, які можуть мати місце в реальній професійній або життєвій ситуації [2, с. 134].

Ділова гра – це засіб розвитку професійного творчого мислення, під час якої людина набуває здатності аналізувати специфічні ситуації і вирішувати нові для себе професійні завдання [1, с. 36]. Ділова гра моделює поведінку відносин, які характерні для майбутньої діяльності дипломатів, сприяючи вирішенню професійних проблем.

Специфічна мета ділової гри – підготувати учасників до вирішення складних проблем професійної діяльності шляхом застосування конкретних альтернативних дій. У ході ділової гри здобувачі в спеціально змодельованих умовах вчаться оперативно аналізувати можливі ситуації, приймати оптимальні рішення, вести пошук розв'язання проблеми на основі певних параметрів, обирати найдоцільніші методи і прийоми дипломатичного інструментарію тощо. Ділові ігри проводять зазвичай із використанням спеціальної техніки, тренажерів або комп'ютерних програм.

Основними ознаками ділової гри є:

- моделювання професійної діяльності керівників і фахівців;

- спільна мета рольових груп, які беруть участь у грі;

- наявність ролей і розподіл їх між учасниками гри;

- відмінність інтересів учасників (враховуються суперечливі інтереси учасників гри).

Оскільки на практиці трапляються різні непередбачувані ситуації, вони мають бути введені в гру для максимального наближення її до реальних умов. Рішення в ході гри приймають зазвичай в умовах неповної інформації з певним ризиком (невідомо, чи своєчасно надійде додаткова інформація, як складуться політичні обставини). Тому неповнота інформації – обов'язковий елемент ділової гри.

Цей метод передбачає прийняття та реалізацію певної послідовності рішень, кожне з яких залежить від рішення, прийнятого на попередньому етапі. Крім того, етапи можуть повторюватися, а на кожному з них можливі досить складні поєднання різних рішень.

Ділова гра вимагає ґрунтовності підготовки і тривалого часу для проведення, але водночас є особливо ефективним методом підготовки та підвищення кваліфікації фахівців у сфері зовнішніх відносин.

До ігрових методів навчання відносять також рольові та управлінські ігри, під час яких потрібно приймати рішення у взаємодії з іншими. Такі ігри характеризуються значним емоційним впливом на учасників, сприяють формуванню та розвитку вміння спілкуватися, розвивають навички взаємодопомоги.

Рольові та управлінські ігри значно простіші і доступніші, ніж ділові, як щодо підготовки, так і щодо проведення.

Рольова гра може відбуватися у двох формах:

- учасник імпровізує свою роль (наприклад, у ситуації прийому громадян консулом);
- тренер (викладач) роздає учасникам описи ролей. Учасники можуть розіграти гру ще раз, помінявшись ролями [9, с. 21–22].

Ефективність застосування рольової гри забезпечується врахуванням психологічних (наявних творчих, гуманних стосунків у навчальній групі), особистісних (відповідна спрямованість тих, хто навчається) та методичних чинників, а значення рольової гри, за умови її органічного включення до системи професійної підготовки, полягає у послідовній орієнтації студентів на вдосконалення своєї діяльності як на компонент творчого професійного самовдосконалення [10].

Серед форм, які активізують процес навчання майбутніх дипломатів, одне з провідних місць займають професійні тренінги.

На початковому етапі підготовки майбутніх дипломатів доречно проводити інтелектуальні тренінги, спрямовані на розвиток сприймання, уваги, пам'яті та тренування перцепції і сенситивності до партнера по професійному спілкуванню (перцептивний і сенситивний тренінги).

Також доречно проводити тренінги стресостійкості, що сприяють формуванню психофізіологічної готовності майбутніх дипломатів до напруженої професійної діяльності.

Підготовка майбутніх дипломатів повинна бути спрямована на оволодіння знаннями лінгвокультурних особливостей країн, вироблення функціональних умінь розуміти погляди і думки представників іншої культури, коригувати свою поведінку, долати міжкультурні комунікаційні бар'єри і уникати міжкультурних конфліктів, визнавати право на існування різних цінностей, норм поведінки [8, с. 266].

У цьому контексті важливими є тренінги вербальної публічної комунікації, спрямовані на вироблення здібностей слухати співрозмовника і спостерігати за загальною ситуацією, оволодівати методами ділового спілкування та здатністю використовувати особливості місцевої ділової культури країни перебування.

У процесі підготовки майбутніх дипломатів доцільно проводити також тренінги міжкультурної комунікації, під час яких розвиваються здібності майбутніх дипломатів використовувати особливості місцевої ділової культури країни перебування.

Особливої уваги потребують тренінги етнічної толерантності, у процесі яких відбувається розвиток здатності до безконфліктної взаємодії з представниками різних етносів і культур. Під час таких тренінгів майбутні дипломати тренуються у використанні технік «невимушеної комунікації», оволодівають способами зменшення напруги під час переговорів, набувають навичок поведінки з агресивним партнером, техніки толерантної поведінки, психологічного самозахисту тощо.

Отже, широке запровадження інтерактивних технологій та активних методів у процесі професійного навчання майбутніх дипломатів, зокрема під час професійно-тематичної практики і стажування в МЗС України, сприяє підвищенню його ефективності, а відповідно, і рівня кваліфікації та професіоналізму працівників дипломатичної служби. Однак слід враховувати, що форми й методи навчання визначаються безпосередньо викладачем, що обирає форми, методи і структуру навчання, які здатні забезпечити високу його ефективність і результативність [9, с. 23].

Висновки. Аналіз проблеми формування готовності майбутніх дипломатів до професійної діяльності показав необхідність застосування інтерактивних технологій та активних методів навчання у процесі підготовки, зокрема: метод проблемного навчання, ділові та рольові ігри, тренінги тощо, які сприяють виробленню позитивної мотивації на майбутню професійну діяльність, розширенню пізнавального інтересу до оволодіння обраною професією, підвищенню активності, усвідомленню своїх життєвих і професійних орієнтирів і реальних шляхів їх досягнення. Інтерактивні методи навчання сприяють розвитку здібностей майбутніх дипломатів до самонавчання і самовдосконалення у професійній сфері, дають їм змогу розвивати необхідні їм у майбутньому професійні якості, такі як: здатність працювати в команді, проявляти ініціативу, брати на себе відповідальність за рішення, визначати проблеми, ставити завдання і шукати шляхи їх вирішення, розвивати вміння аналізувати нові ситуації і вносити на їх основі корективи в практику.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Аверченко Л.К. Имитационная деловая игра как метод профессиональных компетенций. *Высшее образование сегодня*. 2013. № 10. С. 35–39.
2. Вербицкий А.А. Активное обучение в высшей школе: контекстный подход. Москва, 1991. 207 с.
3. Гавронская Ю. «Интерактивность» и «интерактивное обучение». *Высшее образование*. 2008. № 7. С. 101–104.
4. Гуцин Ю.В. Интерактивные методы обучения в высшей школе. *Психологический журнал Международного университета природы, общества и человека «Дубна»*. 2012. № 2. С. 1–18.
5. Дівінська Н. Інтерактивні технології навчання у формуванні іншомовної компетентності студентів мистецьких ВНЗ. *Вища освіта України*. 2012. С. 62–67.

6. Дичківська І.М. Інноваційні педагогічні технології : навч. посіб. Київ : Академвидав, 2004. 320 с.

7. Євтушевський В. Управління інноваційним розвитком у вищих навчальних закладах України. *Проблеми освіти*. 2008. Вип. 54. С. 13–19.

8. Мальський М., Мороз Ю. Підготовка фахівців міжнародників в умовах трансформації міжнародної системи. *Вісник Львівського університету. Серія: Міжнародні відносини*. 2012. Вип. 30. С. 3–8.

9. Ціватий В.Г. Дипломатія і підготовка дипломата XXI століття: традиції, інновації, моделі. *Науковий вісник Дипломатичної академії України*. 2004. Вип. 10(1). С. 11–31.

10. Штепа О.Г. Рольові ігри в системі формування професійної мовленнєвої майстерності педагога : автореф. дис. ... канд. пед. наук : 13.00.01. Київ, 1996. 24 с.

11. Meggery J. Developments in Simulation and gaming. In : *International yearbook of educational and instructional technology*. N.Y, 1978. P. 22–33.